

STUDII ȘI CERCETĂRI: ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI

POSTMODERNITATEA ÎN EDUCAȚIE

Vladimir GUȚU

Universitatea de Stat din Moldova

În articol este abordată problema postmodernității în educație în contextul priorității laturii umane a educației, lansării paradigmei curriculumului, promovării interdisciplinarității și transdisciplinarității, redimensionării finalităților educației, având competențe ca un nou cadru de referință.

Totodată, sunt analizate și alte caracteristici ale postmodernității în educație din perspective filosofică, psihologică și pedagogică.

Cuvinte-cheie: *modernitate, postmodernitate, paradigmă, paradigma curriculumului, inter- și transdisciplinaritate, globalizare, umanizare, competențe, centrare pe elev/student.*

POSTMODERNITY IN EDUCATION

In this article is approached the issue of postmodernity in education in the context of human side of education precedence, curriculum paradigm launch, promotion of interdisciplinarity and transdisciplinarity, resizing the aims of education, with competences as a new frame of reference.

Yet there are analyzed other characteristics of postmodernity in education from the philosophical, psychological and pedagogical perspectives.

Keywords: *modernity, postmodernity, paradigm, paradigm of curriculum, inter- and transdisciplinary, globalization, humanization, skills, student-centered teaching.*

Problema postmodernității, în special în educație, nu este tratată univoc (identic, în același fel): de la negarea în genere a existenței fenomenului până la o absolutizare ca „mișcare” care va salva lumea.

Apariția acestei „mișcări”, „supraparadigme” este legată de mai mulți factori:

- prioritizarea umanizării educației (C.Bârzea, I.Podlasîi, T.Callo ș.a.);
- lansarea paradigmei curriculumului, evidențiind dimensiunea teleologică și cea psihologică (R.Tyler, G.Planhard, S.Cristea ș.a.);
- lansarea conceptului de postparadigmatic, accentuarea diversității și conturarea alternativelor (G.Văideanu, I.Podlasîi, S.Cristea ș.a.);
- promovarea interdisciplinarității (C.Bârzea, S.Cristea, E.Joița, T.Agnin ș.a.);
- lansarea conceptului „educație pe parcursul întregii vieți”;
- globalizarea ca o mișcare de integralizare a fenomenelor, proceselor etc.

Așadar, postmodernitatea în educație se asociază cu tendințele actuale caracteristice dezvoltării sistemului, dar și cu multiple deschideri prospective.

Una dintre tendințe este numită *paradigma umanistă a educației*, care este orientată spre dezvoltarea maximă a eu-lui propriu, a personalității, spre dezvoltarea experiențelor proprii.

În acest sens, copilul este privit ca subiect al educației, a cărui dezvoltare este mai eficientă când apare armonia dintre procesul de socializare și individualizare. De fapt, abordarea psihocentristă și sociocentristă constituie o dimensiune importantă în constituirea pedagogiei postmoderne. Această armonie dintre abordarea sociocentrică și psihocentrică poate fi atinsă atunci când „poziția” externă a pedagogiei devine cea internă a elevului. Educația nu trebuie limitată/înțeleasă ca un proces de socializare, deoarece în acest proces (în realizarea ideilor sociale) participă persoane diferite cu particularități individuale și logică proprie de viață. La fel, educația nu este un proces individualizat, deoarece în acest caz nu dispar condițiile sociale și culturale de realizare a acestui proces. Este cunoscut faptul că persoana, în procesul socializării, își formează

calități tipice pentru purtătorii unei anumite culturi, însă nu se limitează la acestea. Tipicul devine un mijloc și o modalitate de manifestare a trăsăturilor individuale și, în primul rând, în situații noi/necunoscute. Numai în cazul determinării sociale persoana își caută locul său în cadrul cooperării sociale, al tipului de activitate și își construiește proiecte de cooperare mai eficiente, axate pe criteriile culturale și sociale de calitate. Așadar, în contextul postmodernității, teoriile despre educație, instruire, socializare rămân în vizorul cercetătorilor, psihologilor și pedagogilor, având ca problemă prioritară abordarea paradigmatică psihocentristă și sociocentristă a acestor fenomene.

Abordarea postmodernă a educației în calitate de paradigmă umanistă este în corelație cu problematica axiologică și cu consilierea pluralității de valori și culturi. Anume cultura este cea care condiționează originalitatea personalității; anume valorile umane determină axa morală și spirituală a acestei personalități.

În viziunea lui L.Bârlogeanu, „paradigma umanistă se bazează pe importanța autenticității imaginii de sine, pe importanța consonanței dintre tendințele actuale și orientarea proprie a subiectului” [1, p.23-26].

Este nevoie de dezvoltarea unei structuri care condensează și păstrează experiența achiziționată de ființa umană ca expresie a totalității sale. Pedagogul participă la sentimentele ființei în formare, îi acceptă punctul de vedere într-o situație, pătrunde în lumea lui interioară. Factorii umani implicați în relație au o considerație pozitivă necondiționată.

În postmodernitate este important semnul comprehensiunii, fiind semnul unei personalități în integralitatea funcțiilor psihice și organice, al unei personalități care utilizează orice element furnizat de interioritatea sa. Comprehensiunea demonstrează o personalitate care simte situația existențială a propriului interior și a lumii exterioare.

Așadar, educația postmodernă, prin varianta sa umanistă, încearcă să demonstreze că se poate realiza o educație consonantă cu abordarea existențială a personalității, pornindu-se de la ideea că accentuarea subiectivității permite fiecăruia să-și ia în sarcină personalitatea în unicitatea ei, să se accepte pe sine, conștient că va găsi aici un punct de vedere original asupra lumii. Coordonatele fundamentale sunt centrarea pe persoană, pe creșterea și evoluția ei. Însă, centrarea pe ființa umană nu se face în detrimentul raționalității. Deschiderea persoanei către ceea ce se petrece în ea înseamnă, implicit, și o analiză a dimensiunii raționale, dar nu în detrimentul intuiției și afectivității. Integralitatea persoanei, totalitatea subiectului care se construiește pe sine sunt coordonate ale postmodernității. În felul acesta, postmodernitatea are un pronunțat caracter antropocentrist. Manifestarea autentică a profesorului/elevului este șansa evoluției: „Dacă o ființă umană se acceptă pe ea însăși, este în acord cu ea însăși asupra valorilor vehiculate într-o situație educațională, ea nu va fi defensivă, nu va dori să se elibereze de influența altuia” [2, p.106].

O altă dimensiune a postmodernității este legată de conceptul constituirii unei societăți a cunoașterii. Sistemul de învățământ, în acest sens, este cel mai important și mai activ participant prin angajarea puternică în transmiterea fundamentelor adevărului, ale frumosului și binelui în dezvoltarea la elevi a necesităților de a explora în profunzime ceea ce este valoric. Cunoașterea este privită ca o funcție vitală, primordială și decisivă în formarea personalității, în schimbarea ființei umane.

O conștientizare a stării de fapt a cunoașterii, a principalelor caracteristici și evoluții ale acesteia în condițiile societății contemporane moderne este de primă însemnătate pentru a înțelege influențele imediate și de perspectivă ale acestui fenomen asupra evoluției umane în aspectele ei calitative – de *instruire și educație*.

În această privință, cele ce se impun de la prima vedere sunt: dinamismul extraordinar al cunoașterii științifice, al culturii, dezvoltarea fără precedent a științei sub impulsul unor nevoi specifice acestei epoci, progresele fără precedent ale aplicațiilor științei obiectivate în dezvoltarea tehnicii și tehnologiei. Toate avansând în ritmuri din ce în ce mai rapide: de la cumularile de informații cunoscute sub așa-numita explozie informațională până la informatizarea societății; de la impresionanta revoluție în domeniul tehnologiilor informaționale și de comunicare până la generalizarea comunicării odată cu cea a cunoașterii; de la amplificarea conexiunilor multiple dintre știință și tehnică până la organizarea pe baze noi a proceselor producției materiale [3, p.17-18].

Până la urmă, extinderea instruirii apare ca o problemă de repartizare în mod echitabil a posibilităților de cunoaștere în cadrul societății, de a oferi tuturor cetățenilor acces la cunoaștere, de a ajuta oamenii să înțeleagă lumea și să-i înțeleagă ceilalți. Aici este de luată în considerare nevoia firească a omului de a cunoaște, dreptul inalienabil al acestuia de a cunoaște lumea pe căi și în forme diferite și de a participa la scrierea istoriei. Ca să devină membru al lumii noastre de astăzi, el trebuie să aibă cunoștințe fundamentale și să înțeleagă ceea ce implică aceste concepte. Din acest punct de vedere, cea mai la îndemână și cea mai eficientă cale

de acces la cunoaștere este învățarea: învățarea organizată școlar, pedagogic. Mai mult decât atât, în logica aceleiași extinderi a instruirii, se impune cu o tot mai multă necesitate depunerea unor eforturi de învățare continuă, pe tot parcursul vieții omului. De aceea, problema strategică a secolului XXI va consta în *learning by learning* (în a învăța prin a învăța) și în *learning by thinking* (în a învăța prin a gândi), după ce secolul XX a stat sub semnul lui *learning by doing* și *apprendre à être* („a învăța să fii”). Învățarea pe tot parcursul vieții (*lifelong learning*) devine acum parte esențială a sistemului de învățământ (A.Marga).

Privind extinderea instruirii în aspectele ei calitative, este inadmisibil ca învățământul să rămână în urma progreselor uluitoare ale științei și tehnologiei. Dimpotrivă, el trebuie să facă tot ceea ce-i stă în putere pentru ca tineretul să primească știința epocii în care el trăiește, în care se formează și va lucra. Să-l pună față în față cu cele mai recente și mai semnificative achiziții pentru viitorul dezvoltării. Să fie un învățământ animat neconținut de ambiția *apropierii sale de limitele (zonele) cele mai înaintate ale cunoașterii științifice și de aplicațiile ei tehnologice* [3, p.19-20].

Așadar, analizând tendințele din această perspectivă, se poate afirma că postmodernitatea anunță mari deschideri către afirmarea spiritului creativ și inventiv, către afirmarea competențelor de cunoaștere și de producere a noilor cunoștințe.

În acest sens, postmodernitatea a conturat o altă filosofie a cunoașterii, un alt sistem de instruire, orientate spre:

- legarea cunoașterii științifice de activitatea practică;
- interpretarea cunoașterii științifice ca producere de cunoștințe.

Într-un context de învățământ, pentru o astfel de filosofie cu o orientare puternic pragmatică, pentru care cunoașterea înseamnă aplicare, utilizare, identificare și rezolvare de probleme, o cunoaștere teoretică, disociată de capacitatea de a acționa și de a aplica, nu este de ajuns pentru a produce asimilarea de cunoștințe. O astfel de filosofie este favorabilă dezvoltării unui învățământ aflat în contact strâns și permanent cu realitatea, a unui învățământ pus în serviciul promovării dezvoltării economice și social-culturale și care urmează să joace un rol motor în transformarea socială. Un învățământ care acordă prioritate cunoașterii și acțiunii, transformării cunoașterii în acțiune și transformării acțiunii în cunoaștere trebuie să fie deci capabil să pregătească elevii și studenții în așa manieră, încât să poată face față problemelor practice cu care se vor confrunta mai târziu în viață, în activitatea lor profesională, problemelor neprevăzute ale viitorului. Adică, să pregătească de fapt competențe intelectuale și profesionale pe măsura cerințelor unei societăți întemeiate pe cunoaștere, pe „științificizarea” activității specifice diferitelor domenii, pentru reușita în viață și pentru reușita profesională a viitorilor absolvenți [3, p.21-22].

Interpretarea cunoașterii ca producție de cunoștințe reprezintă o altă schimbare ce marchează viziunea postmodernă asupra învățământului. Cunoștințele apar și se dezvoltă pe calea „obiectivării” funcțiilor de gândire ale activității umane în concepte, idei, teorii, legi, principii etc. Astfel de produse devin instrumente de cunoaștere și transformare continuă a realității. În alți termeni, știința nu constă în adevăruri deja cunoscute, ci în căutarea lor, în activitatea de experimentare și de cercetare care urmărește cunoașterea și folosirea legilor naturii și ale societății. Știința contemporană nu reprezintă cunoștințe în sine, ci activitatea societății consacrată producerii de cunoștințe [3, p.23].

În acest sens, se așteaptă o inevitabilă reorganizare/reintegrare a finalităților educației, dar și a proceselor de învățare. Postmodernitatea în educație se asociază cu abordarea teleologică a acesteia: 1) stabilirea scopurilor și obiectivelor în termeni de comportamente psihologice și de conținuturi recunoscute social; 2) selectarea experiențelor de învățare ale educatului (în funcție de scopurile și obiectivele precizate anterior); 3) organizarea activității în sens metodologic; 4) evaluarea rezultatelor activității (conform criteriilor incluse în structura scopurilor și obiectivelor) [8].

Caracteristicile postmodernității în educație sunt formulate de către E.Păun în felul următor. Una dintre caracteristicile majore ale acesteia este revalorizarea dimensiunii subiective a actului educațional. Orientarea umanistă propune o perspectivă globală, totalizatoare și integratoare asupra individului, pe care o postulează ca dimensiune fundamentală a finalităților educației. Atribuirea de sensuri și semnificații, care sunt produsul subiectivității, este o determinare a diferențelor importante ce există între atitudinile și comportamentele persoanelor aflate în anumite situații. Altă caracteristică este abordarea de tip interpretativ, care pune în evidență rolul dimensiunii subiectiv-afective în relația educațională. Este vorba de o reînțoarcere a individului ca actor în spațiul social și de o resurecție a elevului ca actor în spațiul educațional [7, p.19-23].

În viziunea lui S.Cristea, „pedagogia postmodernă marchează o tendință integratoare, realizabilă între teoria generală a educației și teoria generală a instruirii, deschisă în sens epistemologic și metodologic spre teoria generală a curriculumului, care are ca obiect de studiu specific proiectarea educației și a instruirii la nivel de sistem și de proces” [4, p.113].

Proiectul global și deschis al educației postmoderne anticipează construcția unei noi realități socioumane bazate pe: 1) armonia cu natura; 2) cooperare și negociere în realizarea obiectivelor; 3) egalizarea șanselor de reușită în orice context comunitar; 4) valorificarea tuturor resurselor culturale (centrale, periferice; morale, filosofice, religioase; științifice, tehnologice, estetice, fizice/sportive; generale, de profil, de specialitate, profesionale; formale, nonformale, informale etc.); 5) echilibrarea și complementaritatea raporturilor dintre formarea științifică pozitivistă – formarea umanistă; 6) formarea și dezvoltarea unei conștiințe civice angajate la scara valorilor universale [4, p.117].

T.Callo a încercat să surprindă caracteristicile pedagogiei postmoderne prezentate într-un tabel (*a se vedea* Tabelul 1), dar și teze-criteriu ale educației postmoderne (prezentate în Tabelul 2).

Tabelul 1

Caracteristici ale pedagogiei postmoderne

Pedagogia postmodernă	Specificări
anticipare praxiologică a științei	se valorifică în prealabil unele științe (cum ar, de exemplu, <i>noile educații</i>) până a fi introduse în procesul educațional ca atare
pedagogie a tuturor	știința pedagogică se percepe ca un dialog, nu monolog
generalizare maximală	se pornește de la un cadru metodologic valabil în mai multe contexte pedagogice
dimensiune subiectivă	se operează cu noțiunile de <i>sens</i> și <i>semnificații</i> , ca produs al subiectivității
socializarea elevilor	apare conceptul „profesia de elev”, pedagogul nu lucrează pentru elev, ci cu elevul
obiectivitate subiectivă	se propagă cultura cooperării, relația profesor-elev este concepută ca un contract didactic
paradigmă umanistă	se trece de la programe intensive la libertate, subiectivitate
mediere culturală, afectivitate	se accentuează autenticitatea imaginii de sine, pedagogul participă la sentimentele ființei umane
abordare existențială a personalității	subiectul utilizează orice element al interiorului său: fiecare își ia în sarcină personalitatea în unicitatea sa; centrarea pe persoană, pe evoluția sa
caracter antropocentrist	manifestarea autenticității ca șansă a evoluției personale
democratizarea judecării	judecata este concepută ca obiectiv central al educației
forțarea spre umanitate	persoana este „constrânsă” a gândi, se manifestă discursul valorilor înalte: gândul, spiritul, critica etc.
libertate	acordarea încrederii; oferirea posibilităților de a cerceta în baza opțiunilor; învățarea autentică, semnificarea propriei experiențe.

Tabelul 2

Teze-criteriu ale educației postmoderne

Finalități ale educației postmoderne	Teze-criteriu
A dezvolta <i>umanitatea</i> în fiecare ființă umană	De la <i>a fi</i> la <i>a fi cel mai bun</i> ; <i>A ști să faci</i> ceea ce te face om
A accelera evoluția personalității	De la <i>a fi</i> la <i>a deveni</i> ; <i>A ști să devii</i> operativ
Socializarea profesorului/ elevului	De la <i>a cunoaște</i> la <i>a cunoaște profesia</i> de profesor/elev; <i>A ști să fii</i> prin cooperare
A comunica cu ceilalți, cu cultura, cu sine, cu viitorul	De la <i>a vorbi</i> la <i>a comunica</i> (cu alții, cu sine, cu viitorul); <i>A ști să comunici</i> oriunde și oricând
A construi discursul în baza <i>sensului</i> și a <i>semnificației</i>	De la <i>situație</i> la <i>comportament</i> ; <i>A ști să dai sens</i> lucrurilor
A stimula judecata și înțelepciunea	De la <i>a ști</i> la <i>a judeca</i> ; <i>A ști să folosești</i> propria gândire

În baza interpretării analitico-sintetice realizate pe parcurs, autoarea concluzionează că esența educației postmoderne este dată de: dezvoltarea umanității în fiecare ființă umană în cadrul unei paradigme umaniste; conferirea priorităților în formarea competențelor persoanei; revalorizarea dimensiunii subiective; devenirea permanentă a personalității; viziunea totală, integratoare asupra omului în spațiul accelerării evoluției sale; democratizarea judecății ca finalități ale educației [2, p.109-110].

O abordare originală a postmodernismului în raport cu constructivismul în educație o găsim în lucrările lui Negreț-Dobridor [6, p.364-365].

Fundamentarea filosofică

Idei-cheie

- Cunoașterea este construită de oameni și de grupuri de oameni.
- Realitatea este multiperspectivică.
- Adevărul se întemeiază în fiecare clipă și în fiecare relație socială.
- Viața este un text; gândirea este un act interpretativ.
- Faptele și valorile sunt inseparabile.
- Știința și toate celelalte activități umane sunt încărcate de valoare (value-laden).

Teoria cogniției

Idei-cheie

- Minte este reală. Evenimentele mentale sunt esența/mândria studiului.
- Cunoașterea este dinamică.
- Sensul se construiește.
- Învățarea este consecința naturală a performanței.
- Reflecția/abstracția se raportează critic la performanță și devine un expert.
- Predarea este construirea negociată a sensului.
- Gândirea și percepția sunt inseparabile.
- Rezolvarea problemelor este centrul cunoașterii.
- Percepția și înțelegerea sunt, de asemenea, centre ale cunoașterii.

Așadar, pedagogia postmodernă se axează pe interconexiunea paradigmei psihocentriste și a celei socio-centriste, ceea ce a condus la apariția unei noi paradigme – a curriculumului, având ca prioritate finalitățile educației proiectate conform cerințelor psihologice și cerințelor societății față de educație.

S.Cristea consideră că „paradigma curriculumului este o paradigmă a pedagogiei postmoderne care evoluează gradual de la societatea postindustrială spre societatea informațională și spre societatea bazată pe cunoaștere” [4, p.127], având ca macrofinalitate formarea și dezvoltarea personalității umane.

Bibliografie:

1. BÂRLOGEANU, L. Paradigma educațional-umanistă în contextul postmodernității. În: PĂUN, E., POTOLEA, D. *Pedagogie. Fundamente teoretice și demersuri aplicative*. Iași: Polirom, 2012.
2. CALLO, T. *O pedagogie a integralității*. Chișinău: CEP USM, 2007.
3. CERGHIT, I. *Sisteme de instruire alternative și complementare. Structuri, stiluri și strategii*. București: Aramis, 2002.
4. CRISTEA, S. *Fundamentele pedagogiei*. Iași: Polirom, 2010.
5. GUȚU, VI. *Pedagogie*. Chișinău: CEP USM, 2013.
6. NEGREȚ-DOBRIDOR, I. *Teoria generală a curriculumului educațional*. Iași: Polirom, 2008.
7. PĂUN, E. O „lectură” a educației prin grila postmodernității. În: PĂUN, E., POTOLEA, D. *Pedagogie*. Iași: Polirom, 2002.
8. TYLER, R.W. *Basic Principles of Curriculum and Instruction*. Chicago, Londra: The University of Chicago Press, 1969.

Prezentat la 13.02.2015